

Muhammed Tayyib Okiç (Hayatı-Eserleri-Kişiliği) Sempozyumu 28-29 Haziran 2010, Saraybosna, BOSNA-HERSEK

Uluslararası Prof. Dr. Muhammed Tayyib Okiç (Hayatı-Eserleri-Kişiliği) Sempozyumu, Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı, Viyana'da merkezi olan Wonder Kuruluşu, Bosna İslâm Meşihatı ve Saraybosna'daki İlahiyat Fakültesi işbirliğiyle 28-29 Haziran 2010 tarihlerinde Bosna Hersek'in başkenti Saraybosna'da gerçekleştirildi.

Açılış konuşmasını yapmak üzere kürsüye gelen Bosna Hersek İslâm Meşihatı Başkanı Dr. Mustafa Cerić, sözlerine sempozyumun organizatörlerine ve tüm emeği geçenlere teşekkür ederek başladı. Cerić, Tayyib Okiç Hocanın Osmanlı kültür coğrafyasında yaşamış ve o kültüre katkı sağlayan Boşnak âlimlerin bir devamı olduğunu ifade etti. Bu bağlamda Tayyib Okiç'in Osmanlı kültür bölgesinin ruhuna uygun, İslâm geleneğini koruma yolunda büyük gayretler sergilediğini söyledi. Ayrıca bu sempozyumun Boşnaklar için bir hafıza yenilenmesi niteliğinde olduğunu da dikkat çekti.

Sempozyuma Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı'nı temsilen katılan Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Mehmet Görmez ise M. Tayyib Okiç'i Bosna'dan Medine'ye uzanan senedin çok önemli bir halkası olarak gördüğünü, Okiç Hoca olmadan bu senedin munkatı' olacağını ifade etti. Bu bağlamda Okiç'i Türkiye Cumhuriyeti'nin 25 yıllık ilim inkişatını tamamlayan bir üstad olarak tanımladı. Görmez, Okiç'in Türkçe eserlerinin tamamını okuduğunu ve Okiç'in örnek kişiliği ve bilgi birikimiyle Avrupa'ya muhatap olan âlimler için bir model olduğunu; Avrupa'yı, Balkanları ve Türkiye'yi bir bütün olarak gördüğünü ve İslâm geleneğini yeni bilgiyle harmanlayıp insanlara takdim etmesini bildiğini fark ettiğini belirtti.

Saraybosna İlahiyat Fakültesi dekanı Prof. Dr. İsmet Buşatlić, sempozyumun Okiç'in memleketi olan Bosna'da önemli bir yeri bulunan Ayvaz Dede

şenliklerine denk getirilmesinin, özellikle dışarıdan katılan araştırmacılara, Hocanın memleketini görerek ve gezerek onu daha iyi tanıma fırsatı sağlayacağı için isabetli olduğunu söyledi. Ankara Üniversitesi İlahiyat Dekanı Prof. Dr. Nesimi Yazıcı da bugün emekli olan ya da ilâhiyat fakültelerinde görev yapan birçok akademisyenin ilmî birikimlerini Merhum M. Tayyib Okiç'e borçlu olduklarını vurguladı.

Düzenleme komitesi adına kürsüye gelen sempozyum sekreteri Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma, Muhammed Tayyib Okiç'in talebeleri arasında Kur'an ismi en fazla anılan kimse olduğunu ifade ederek, hocanın talebeleri üzerindeki emeğine, talebelerinin de hocalarına karşı duydukları minnettarlığa değindi.

Açılış oturumunun ardından Boşnak Entitüsü'ne ait bir salonda M. Tayyib Okiç'e ait tarihi ve bilimsel değer ifade eden el yazması belgeler ve resimlerin yer aldığı bir sergi açıldı. Sergiden sonra katılımcılar tarafından Bosna Hersek eski Cumhurbaşkanı merhum Aliya İzzetbegoviç'in ve Saraybosna'nın Bare ilçesinde bulunan merhum M. Tayyib Okiç'in mezarları ziyaret edildi. Her iki ziyaretin ve o esnada bizzat Hocanın asistanları tarafından okunan Kur'an-ı Kerim'den âyetler ve yapılan duaların, sempozyumun sadece ilmî ve fikrî yönünden değil aynı zamanda duygusal açıdan da dolu bir şekilde geçmesine katkı sağladığı gözlemlendi.

"Okiç'in Hayatı, Ailesi ve Yetiştirdiği Çevre" konulu I. Oturum, öğleden sonra Prof. Dr. Mehmed Said Hatiboğlu'nun başkanlığında başladı. Oturumda Prof. Dr. İsmet Buşatlić, Prof. Dr. Fadil Fazlić, Prof. Dr. İbrahim Hatiboğlu ve Prof. Dr. Omer Nakićević tebliğ sundular.

"Okiç Ailesinin Tarihi Kökü" başlıklı tebliği sunan Prof. Dr. İsmet Buşatlić, XVII. yüzyılın sonunda Osmanlı'nın Macaristan topraklarından çekilmesiyle Okiç ailesinin de Bosna'nın Yayçe şehrine göç edip yerleşen aileler arasında olduklarını ve orada XIX. yüzyılın sonuna kadar babadan oğluna geçen imamlık görevini sürdürdüklerini ifade etti. Muhammed Tayyib Okiç'in de, din eğitimi ve hizmeti alanında geleneği olan bu ailenin son olarak imamlık görevini yürüten bir babanın oğlu olan ve çocukken tahsil için İstanbul'a gelen Tefvik Okiç'in oğlu olduğunu söyledi.

Prof. Dr. Fadil Fazlić, "M. Tayyib Okiç'in Babası Tefvik Okiç" konulu tebliği ile Tefvik Okiç'in İstanbul'da 5 sene tahsil gördüğü ve Bosna'ya Kırâat-ı Seb'a ve Dinî İlimler alanında iki icazetname ile döndükten sonra Graçanica'da müderrislik ve daha sonra Saraybosna'da Reisu'l-ulema yardımcılığı görevini yürüttüğünü ifade etti. 1932 senesinde vefat eden Tefvik Okiç'in kütüphanesinin de Saraybosna'daki devlet arşivine 1972 senesinde teslim edildiği bilgisini paylaştı.

Sempozyuma "M. Tayyib Okiç'in Hadisçiliği Üzerine" başlıklı tebliğle katılan Çanakkale İlahiyat Fakültesi dekanı Prof. Dr. İbrahim Hatiboğlu, M. Tayyib Okiç'in Türkiye'deki ilmî çalışmalara ilk hareketi veren kişi olduğunu özel-

likle vurguladı. Ayrıca Okiç'in Türkiye'de akademik zihniyetin şekillenmesinde kilit rol oynadığını belirten Hatiboğlu, İslâm kültürünün özgün klâsik disiplinlerine dair kürsüleri kurma ve ilk nesli yetiştirme sorumluluğunu üstlendiğini de ifade etti. Okiç'i, Garb'ı ve Şark'ı iyi bilen, bu iki kıtanın ilmini Müslüman'a yakışacak şekilde harmanlamayı becerebilen önemli bir şahsiyet olarak gören Hatiboğlu, Okiç'in, bilgiyi öğrencilerine aktarma konusundaki ustalığına işaret etti. Sadece hadisçi olarak Okiç'e baktığımızda haksızlık edeceğimizi, onun aynı zamanda bir Balkanolog ve Filolog hatta uluslararası bir bilim insanı olduğunu da vurguladı.

"M. Tayyib Okiç'in Mektuplarından Seçmeler" konulu tebliğin sahibi Omer Nakičević ise Okiç'in, Omer Mušić'e gönderdiği 20 kadar mektup arasından seçtiği mektuplar çerçevesinde, Okiç ve döneminin ilim faaliyetlerine ve özellikle de dönemin Boşnak âlimlerinin bilgiyi arama ve bulma noktasında gösterdikleri gayretlere değindi. M. Tayyib Okiç'i de onların başvurdukları bir bilgi kaynağı olarak tanımlamanın hiç de yanlış ve abartılı olmayacağını söyledi.

Okiç'in öğrencilerinden olan Prof. Dr. Süleyman Ateş'in başkanlık ettiği "Anılarda ve Hatıralarda Prof. Dr. Muhammed Tayyib Okiç" konulu II. Oturumda ise, Omer Redžepagić, Prof. Dr. Mehmed Said Hatiboğlu, Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma ve Prof. Dr. Şerafettin Gölcük tebliğlerini sundular.

Ateş, Okiç'in öğrencileriyle resmiyetin ötesinde bir bağının bulunduğunu, onlarla hem tahsil döneminde hem de mezuniyetlerinden sonra ilgilendiğini ve her zaman yardımlarına koştuğunu dile getirdi. M. Tayyib Okiç'in kullandığı "Beş oğlum var: Talât Koçyiğit, İsmail Cerrahoğlu, M. Said Hatiboğlu, Süleyman Ateş ve Esat Kılıçer" sözünün de öğrencilerine karşı beslediği sevgiyi anlatmaya yeterli olduğunu ifade etti.

"M. Tayyib Okiç'in Üsküp Hatıraları" konulu tebliğin sahibi, Karadağ'ın Plav şehrinden sempozyuma katılan ve şu anda 86 yaşında olan Omer Recepagić, Okiç'in Üsküp'te Kral Aleksandır Büyük Medresesinde öğretim görevlisi iken 1936-41 yılları arasında hem öğretmenlik hem de belletmenlik yaptığını, hocasının yardımseverlik, fedakârlık ve cömertlik yönlerini bizzat kendisinin yaşadığı iki hatırayı örnek vererek anlattı.

Okiç'in öğrencilerinden olan Prof. Dr. Mehmed Said Hatiboğlu ise "M. Tayyib Okiç'in Ankara Hatıraları" konulu tebliği sundu. Okiç hocaya en yakın öğrencilerinden biri olarak anlatılacak 22 senelik hatıraların varlığını dile getiren Hatiboğlu, özel hatıralarını anlatmak yerine hocanın hadis dersini anlatma yöntemini açıklamayı faydalı gördüğünü ifade ederek şunları söyledi: Okiç hoca hadisleri okurken bilhassa sahih ya da mevzu olduğunu vurgulamayı ihmal etmezdi. Okuyacağı hadisi tahtaya yazdırır, onun çevirisini yapıp sonra yorumlardı. Hatiboğlu, özel hayatında ise tıpkı diğer arkadaşları gibi, hocasının yardımseverliğini her yerde gördüğünü, ancak hocasının bütün yardımse-

verliği ve fedakârlığına, Türkiye ve Türkleri sevmesine rağmen onu sevmeyen hatta ondan nefret eden bazı kimselerin de bulunduğunu ifade etti. Okiç'in, Sorbon Üniversitesi'nde doktorasını bitirdiği ve savunduğu halde o günkü Fransa'daki kanuna göre tezini bastırmadan doktora yapmış olan birisinin o unvanı kullanamayacağı için Okiç Hoca'nın da doktora unvanını kullanmadığını belirtti.

"M. Tayyib Okiç'in Erzurum Hatıraları" konulu tebliğin sahibi Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma, Okiç'in ciddi bir kişiliğe sahip olduğunu, ama gerektiğinde latifeli konuşmalar yapmayı sevdiğini anlattı. "Dakik olma" prensibini Okiç'ten öğrendiğini belirten Sırma, doktorasını yapmak için Paris'e gitmeden önce elini öpmek için hocasına gittiğinde, hocanın ona birkaç defa peş peşe "aman oryantalistlere dikkat et!" dediğini ifade etti. İhsan Süreyya Sırma da hocanın öğrencilerine karşı duyduğu sevgi ve şefkati bağlamında, Ankara'da üç öğrencisi profesör oldu diye Erzurum'da lüks bir lokantada öğrencilerine yemek ısmarladığını anlattı.

"M. Tayyib Okiç'n Hatıraları" konulu tebliği sunan öğrencisi Prof. Dr. Şerafettin Gölcük, hocasının hadis dersinde takip ettiği metottan bahsederek, onun ilk olarak hadisi yazdığını, sonra tercüme ederek Kur'an'la ilgisini kurduğunu, hadisin râvileri hakkında bilgi verdiğini, hadisin sıhhatını, kaynaklarını, varyantlarını, lugatçe, gramer ve ilmu'l meâni/retorik, ilmu'l-beyân, ilmu'l-bedî açısından tahlilini yaptığını, hadisin varsa sebab-i vürûdunu ve en sonunda istinbâtul-ahkâmını anlattığını söyledi. Hoca derslerini bu şekilde işlerken, o dönemdeki bazı hocaların din bilgisi açısından çok sığ olduklarını hatta Kur'an'ın Sümer Tabletleri'ndeki yazıların daha sonra bir araya getirilmesiyle oluşturulan bir mecmua olduğu ithamında bulunacak kadar yanlış bilgilerle donatılmış olduklarını örneklerle göstererek, o dönemde Okiç'in varlığının İslâmî ilimler açısından önemine de dolaylı olarak değinmiş oldu.

Sempozyumun ikinci günü (29 Haziran 2010) saat 09:00'da Prof. Dr. İsmet Buşatlić'in başkanlık ettiği "Prof. Muhammed Okiç'in İlmi Kişiliği" konulu III. Oturum başladı. Bu oturumda Prof. Dr. Enes Karić, Prof. Dr. Salih Akdemir, Kemal Bašić ve Prof. Dr. Mahfuz Söylemez tebliğlerini sundular.

"M. Tayyib Okiç'in Bosna'daki Âlimler Nesli" başlıklı tebliğin sahibi Prof. Dr. Enes Karić, Bosna'da İslâmî ilimler alanında emeği geçen Hafız İbrahim Trebinjac (Trebinjats), Husejn Džozo (Hüseyn Cozo), Hafız Kamil Silajdzic (Silajcić) gibi isimleri anarak, onların M. Tayyib Okiç ile ortak noktalarına değindi. İbrahim Trebinjac'ın da Okiç gibi Saraybosna'daki medresede, hadis, tefsir ve usûl-i fıkıh hocalığı yaptığını ve derslerde takip ettikleri metodun benzer olduğunu ifade etti. İsmi geçen hocaların da Okiç gibi hem ilmî hem de insânî yönden öğrencilerinin üzerinde büyük tesirlerinin bulunduğunu belirten Karić, İslâm devletlerinin çöküş döneminde İslâmî değerlerin korunmasını

da geleneğe bağlı ilim adamlarının rolüne de değinerek, Okiç'in ve Bosna'daki aynı nesil âlimlerin bu geleneğin bir parçası olduklarını söyledi.

Prof. Dr. Salih Akdemir "M. Tayyib Okiç, Çeviri, Bilim ve Kur'an" konulu tebliğine evrendeki her şeyin Allah'ın bilgisi dâhilinde var olduğu ve cereyan ettiği hükmüyle başlayarak, Okiç'in de Allah tarafından Türkiye'ye İslâmî ilimlerin yaşatılmasında bir kurtarıcı olarak gönderildiğini ifade etti. Ardından da dünyada yapılan Kur'an çevirileri ve doğru çeviri teorisinden bahsetti.

Kemal Başıç "M. Tayyib Okiç'in Boşnakça Makaleleri ve Eserleri" başlıklı tebliğinde Okiç'in ilk defa 19 yaşındayken yazmaya başladığını, Boşnakça yazdığı eserlerin, makale, şiir, eser tanıtımı, tercüme ve kitabe okumaları gibi geniş yelpazede çalışmalarından oluştuğunu söyledi. Eserleri arasında yer alan "Orientalistika u Jugoslaviji" adını taşıyan üç makaleden ikisinin Okiç'e, birinin de Hamdija Kreševljaković'e ait olduğu, Okiç'in "Orientalistika u Jugoslaviji" ve "Bir Tenkidin Tenkidi" makaleleri dışında tartışmacı değil uyumlu bir araştırma kişiliğine sahip olduğunu da ilâve etti.

"Okiç'in Kütüphanesi" başlıklı tebliğin sahibi Prof. Dr. Mahfuz Söylemez Okiç'in kütüphanesinin İzmir İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde bulunduğunu, ancak ilk başlarda olduğu gibi ayrı bir bölümde değil de konulara göre diğer kitapların arasına dağıtıldığını ifade etti. Kendisine verilen kitap rakamının 2200 olduğunu, ancak aynı kütüphanenin demirbaş kayıtlarına göre Okiç'in kütüphanesine ait 4234 kitap bulunduğunu ve ciltler de katılırsa belki sayının 10.000'e kadar varabileceğini, ayrıca Okiç'in kütüphanesinde bulunan tezlerle de yer verilmediğini ve bunların akıbetinin bilinmediğini söyledi. Bir şahsın kütüphanesine göre o şahsın akademik düzeyi, ilgilendiği saha ve bildiği yabancı diller konusunda bilgi sahibi olunabileceğini dile getiren Söylemez, Okiç'in kütüphanesinin ağırlıklı bölümünün Hadis, Fıkıh ve Tefsir eserlerinin oluşturduğunu, farklı kütüphanelerin kataloglarının, edebiyat, tarih gibi alanlara ait kitapların da kütüphanesinde yer aldığını ifade etti.

"Prof. Muhammed Tayyib Okiç ve Temel İslâmî Bilimlerindeki Çalışmaları" başlıklı IV. Oturuma Kemal Başıç başkanlık etti. Bu oturumda Prof. Dr. Raşit Küçük, Prof. Dr. Nesimi Yazıcı, Prof. Dr. Nasrullah Hacımüftüoğlu ve Prof. Dr. Asri Çubukçu tebliğ sundular.

Okiç'in son öğrencilerinden olan Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Raşit Küçük "M. Okiç'in Hatıraları" başlıklı tebliğinde hocasının çok dakik bir kişiliğe sahip olduğunu, emanete riayet eden ve edilmesini de ısrarla tavsiye eden birisi olduğunu ifade etti. Derste veya çeşitli vesilelerle bir araya geldiği öğrencilerine bir konuyu anlattığında, varsa konu ile ilgili eserler ve yayınlar hakkında bilgi verdiğini ve onların da aynı şekilde davranmalarını istediğini ifade etti. Küçük'ün anlattığı ve Okiç'in Garb'ı ve müsteşrikleri çok iyi tanıdığını gösteren bir hatırası da, Küçük'ün öğrencilik yıllarında Alanya'da keşfedilen bir mağarayı ziyaret etmesi ile ilgilidir. Anlatılana göre söz konusu mağarada Hz. Meryem makamının bulunduğunu ve Hz. Mer-

yem'in orada tedavi edildiğini hatta o makamın bir tedavi yeri olduğunu hocaya ilettiğinde, Okiç kendisine, bu söylentilerin gerçeği yansıtmadığını, Hz. Meryem'in o mağaraya hiç gelmediğini, Türkiye'de bunun gibi birçok makamın müsteşrikler tarafından, "Burası bizim toprağımızdır" imajını uyandırmak için Hz. Meryem'e, Hz. İsa'ya ya da azizlere ithaf edildiğini söyledikten sonra kendisinden bu konu ile ilgili Antalya'da yayımlanan yerel bir gazetede bir yazı yazmasını istemiştir.¹

"M. Tayyib Okiç'in Akademik Faaliyetleri" başlıklı tebliği ile sempozyuma katılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Nesimi Yazıcı, Okiç'in Bosna'da ve daha sonra Türkiye'de ilmî faaliyetlerde bulunduğunu, İstanbul'da 1945-50 yılları arasında Başbakanlık Arşivi'nde çalıştığını anlattı. Yazıcı, Okiç'in Fakülte'deki şahsî dosyasında bulduğu, 1950 senesinde dönemin Ankara Üniversitesi Dogmatik İlimler (İlahiyat) Fakültesi dekanının, Okiç'in dilekçesine cevaben gönderdiği mektubundan bazı kesitleri de katılımcılarla paylaştı.

Erzurum'da Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Nasrullah Hacımüftüoğlu, Okiç Hocayla 1975'te tanıştığını ve onun Türkiye'ye gelmesinin Allah'ın bir lütfü olduğunu ifade etti. Okiç'i heybet ve vakar sahibi olarak niteleyen Hacımüftüoğlu, ilim sahasında ihtisas için Okiç'e danıştığını ve hocanın ona çalışması için Fahrüddin er-Râzî'nin yazma eseri olan *Nihâyetu'l-icâz fi dirâyetu'l-icâz*'ı tavsiye ettiğini ifade etti. Okiç'in derslerine de katıldığını ifade eden Hacımüftüoğlu, hocanın dersi yerine göre bazen konuya bağlı fıkralarla da süslediğini katılımcılarla paylaştı.

"Prof. Muhammed Tayyib Okiç ve Hadis Çalışmaları" başlıklı V. ve son Oturuma, Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı Dış İlişkiler Dairesi Başkanı Prof. Dr. Ali Dere başkanlık etti. Bu oturumda, Prof. Dr. Bünyamin Erul, Behlül Kanaqi ve Doç. Dr. Salih Karacabey tebliğlerini sundular.

Okiç'in *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler* adlı eserini esas alarak "M. Tayyib Okiç'in Hadis Tetkiklerindeki Metodu Üzerine" başlıklı tebliğinde Prof. Dr. Bünyamin Erul, hocanın hadis tetkiklerindeki metodunu, mezkûr kitabıyla büyük oranda aynı konuları işleyen ancak tamamlayıcı bazı yeni bilgiler de içeren Konya Yüksek İslâm Enstitüsü'nde hazırladığı ve 1968 yılında teksir edilmiş (202 sayfa.) hadis ders notlarını da dikkate alarak anlattı. Okiç'in araştırmacı ve tetkikçi ruhunun kolaylıkla fark edildiği bu çalışmasında, hadis ilminin orijinal, özgün taraflarını özellikle öne çıkardığını, bu hususlarda ileri sürülen iddialara cevap vermeye gayret ettiğini, konularla ilgili literatüre büyük bir vukûfiyetinin bulunduğunu, müsteşriklerin varsa konuyla ilgili iddiala-

¹ Küçük'in bu hatırası Okiç'in çok ileri görüşlü bir ilim ve fikir adamı olduğu açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü benzer şeylerin geçmişte ve günümüzde Balkanlarda özellikle de Müslüman nüfusun yoğun olduğu bölgelerde, kiliseler yapılarak veya çok uzak mesafelerden görülebilen büyük haçlar dikerek yapılmaya çalışıldığı görülmektedir.

rına yer verdiğini, onlar arasındaki yaklaşım farkını vermeye çalıştığını ve bazen de bir müsteşrike, başka bir müsteşrikin görüşüyle cevap verdiğini ifade etti. Erul, Okiç'in apokrif hadislere de değindiğini, onları bazı tarihî olaylar ve meseleler için belge olarak gördüğünü ifade etti. Erul'un ayrıca, Okiç'in Şia kaynaklarını da ihmal etmediği, yazma eserlerine âşina olduğu ve çalışmalarında bunlardan da faydalandığı bilgisini aktardı.

“Tayyib Okiç'in Mevzu Hadisler Hakkında Tamamlanmamış Bir Çalışması” başlıklı tebliğinde “Mevzu Hadis Metinleri” adlı çalışmasının tanıtımını yapan Behlül Kanaqi, Okiç'in mevzu hadisleri, hakkında halkı bilgilendirmek ve bilinçlendirmek için yeni bir tasnifle toplayarak bir eser meydana getirmeye çalıştığını, ancak 41 başlıktan oluşan çalışmanın üçüncü başlığının ve beş-otuz birinci başlıklar arasındakilerin eksik olduğunu belirtti. Eksik kalan bölümlerin kaybolmuş olabileceğini ifade eden Kanaqi, Okiç'in mevzuât literatürüne oldukça vâkıf olduğunu ve yayımlanmayan çalışmasında hadislerin râviler ve gerektiğinde metni açısından da değerlendirilmelerine yer verdiğini belirtti.

Doç. Dr. Salih Karacabey, M. Tayyib Okiç'in Bosna'da iken yazdığı “İslamska Tradicija” adlı, Behlül Kanaqi tarafından Türkçeye çevrilen meşhur makalesi çerçevesinde “İslamska Tradicija’ Makalesi Bağlamında Tayyib Okiç'in Hadis Anlayışı” başlıklı bir tebliğ sundu. Karacabey bildirisinde, Okiç'in adı geçen makalesi bağlamında hadislere nasıl baktığı, sünnet ve hadis kavramlarını nasıl tanımladığı, hadisin önemi, sünnetin dindeki ve toplumsal hayattaki yerini nasıl gördüğü üzerinde durdu. Ayrıca Okiç'in, uydurma hadislerin yaygınlığını, hadislerin Kur'an'dan hemen sonra düzenli olarak kayda geçirilmemesine ve bu sürenin yaklaşık bir asır kadar devam etmesine bağladığını belirtti. Okiç'in adalet açısından sahabileri aynı gördüğünü ifade eden Karacabey, diğer konularda ise sahabileri birbirinden farklı değerlendirdiğini söyledi. Makalesinde oryantalistlere de değinen Okiç'e göre, objektif ve art niyetli olmak üzere iki tür müsteşrik tipinin bulunduğunu aktaran Karacabey, Goldziher'in “Müsteşrikler ile Müslüman araştırmacıların hadis kritiği konusunda aynı bakış açısını paylaşmadığı” görüşüne Okiç'in de aynen katıldığını belirtti. Okiç'in makalesinde, gayb ve fiten hadisleri konusunda her ne kadar kendi görüşünü belirtmese de, konuyla ilgili Cemaluddin Çauşeviç ve Reşid Rıza'nın görüşlerini aktararak bu konuda çok temkinli davrandığını söyleyen Karacabey, onun bu tür hadislerin değerlendirilmesinde Kur'an'ın mihenk taşı olarak alınması gerektiği görüşünü vurguladı.

Sempozyumun kapanış oturumu, Bosna Hersek İslâm Meşihatı adına Muharrem Omerdiç, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı adına Prof. Dr. Ali Dere ve Wonder kuruluşu adına Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma'nın konuşmalarıyla tamamlandı.

Behlül KANAQI

UÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis, BURSA